

pregledni znanstveni članek
prejeto: 1999-10-28

UDK 904(497.4 Istra)"12/16"

POZNOSREDNJEVEŠKA IN RENESANČNA KERAMIKA V SLOVENSKI ISTRI

Radovan CUNJA

Pokrajinski muzej Koper, SI-6101 Koper, Kidričeva 19

IZVLEČEK

V prispevku je poleg kratkega orisa dosedanjih arheoloških raziskav poznosrednjeveškega in zgodnjenovoveškega obdobja v Slovenski Istri predstavljena keramika iz obravnavanega obdobja na izbranem primeru gradiva s Kapucinskega vrta v Kopru. Obravnavano gradivo je mogoče, predvsem na podlagi okrašenega namiznega posodja, kronološko okvirno razdeliti v dve skupini: prvo tvori poznosrednjeveško posodje iz 13. do sredine 15. stoletja, zastopano z monohromno glazirano keramiko, arhaično majoliko in padansko arhaično sgraffito ter grobo kuhinjsko keramiko, drugo pa renesančna keramika, ki kaže večjo pestrost napram prvi, tako v oblikah, kakor tudi v okrasnih tehnikah, barvah in motivih. Predstavljeno keramično posodje kaže najtesnejše povezave s sočasnim keramičnim gradivom iz severovzhodne Italije, kar je glede na historično-geografski položaj Istre tudi razumljivo. Dosedanje arheološke raziskave so dale tudi nekaj skromnih indikacij o lokalni lončarski produkciji, s katero je potrebno računati vsaj od 14. stoletja dalje, vendar ostaja za zdaj vprašanje njenega obsega in deleža napram importu še odprto.

Ključne besede: poznosrednjeveška in renesančna keramika, Koper, Izola, Piran, Slovenska Istra, lončarstvo, trgovanje, arheologija

ABSTRACT

LATE MEDIAEVAL AND RENAISSANCE POTTERY IN SLOVENE ISTRA

The article presents, apart from a short description of the archaeological research carried out so far for the Late Mediaeval and early modern period in Slovene Istra, the characteristic pottery from the dealt with period on the selected material from the site of Kapucinski vrt (Capuchin Garden) in Koper. The dealt with material can be chronologically divided, particularly on the basis of the decorated table pottery, into two groups: the first constitutes Late Mediaeval earthenware from the 13th to the mid-15th centuries, represented by monochrome glazed pottery, archaic majolica and archaic Padanic sgraffito and coarse kitchen pottery, while the second group is represented by Renaissance pottery, which shows greater diversity compared with the pottery from the first group, particularly as far as forms, adornment techniques, colours and motifs are concerned.

The presented pottery indicates some very close links with contemporary pottery material from NE Italy, which is due to the historical-geographical position of Istra quite understandable. The archaeological research carried out so far has also given some, indeed modest, indications about the local pottery production, which simply has to be taken into account also on the basis of the rare written sources from at least the 14th century onwards, although for the time being the question of its extent compared with the imported pottery remains open.

Key words: Late Mediaeval and Renaissance pottery, Koper, Izola, Piran, Slovene Istra, potteries, trading, archaeology

UVOD

Problematika poznosrednjeveške in zgodnjenooveške keramike v Slovenski Istri doslej še ni bila sistematično in celovito obdelana in objavljena. Današnje poznavanje v veliki meri žal še vedno temelji na kataloški in slikovni predstavitvi izbora keramičnega gradiva s Kapucinskega vrta v Kopru in na preliminarnih ugotovitvah o njem, ki jih je bilo mogoče zapisati v začetni fazi njegovega preučevanja v razstavnem katalogu "Koper med Rimom in Benetkami" leta 1989. Tovrstno keramično gradivo iz preostalih izkopavanj je še skoraj v celoti neobjavljeno in v okviru preliminarnih poročil zgolj sumarno opredeljeno. Takšno stanje raziskav nujno predstavlja tudi določeno omejitvev pričujočemu prispevku, katerega namen je predvsem na kratko povzeti dosedanje vedenje ter opozoriti na nekatere probleme, ki jih ta tematika odpira.

Čeprav je pričujoči prispevek omejen le na manjši, severozahodni del Istre z delom kraškega zaledja, pa je potrebno pri obravnavi te tematike za njeno boljše razumevanje imeti pred očmi celotno Istro in sosednja področja, ki so z njo historično najtesneje povezana - v prvi vrsti severovzhodna Italija. S historičnega vidika je bila Istra v obravnavanem obdobju najprej v okviru posesti Oglejskega patriarhata, od zadnje četrtine 13. stoletja dalje pa so bili njeni obalni predeli pod oblastjo Beneške republike, medtem ko je bil Kras nekaj časa fevd Goriških grofov, nato pa kot sestavni del Kranjske pod Habsburžani, katerim se je leta 1382 podredil tudi Trst, poleg Rijeke edino severnojadransko mesto, ki ni bilo v sklopu beneških posesti. Takšna historična vpetost Istre v širši prostor se je morala nujno odražati tudi v njenem kulturnem in gospodarskem razvoju v tedanjem času in s tem obenem tudi v produkciji in trgovanju s keramičnim in drugim blagom, kar bi morala njegova analiza tudi jasno pokazati.

KRATEK ORIS DOSEDANJIH RAZISKAV

Arheološko raziskovanje poznega srednjega in novega veka v Slovenski Istri se je začelo zelo pozno v primerjavi z raziskavami starejših dob. Medtem ko ima zanimanje za antične spomenike v obalnih mestih že nekajstoletno tradicijo z začetki v humanizmu in so se prve arheološke raziskave in izkopavanja prazgodovinskih in rimskih najdišč na tem prostoru začele v drugi polovici 19. stoletja, pa se je arheologija srečala s problematiko raziskav srednjega in novega veka v večjem obsegu šele v zadnjih dveh desetletjih. Kljub temu je mogoče v literaturi zaslediti posamezne omembe srednjeveških keramičnih in drugih najdb na tem prostoru vsaj od zadnje četrtine 19. stoletja dalje. Verjetno ni naključje, da se velik del tedanjih poročil o novih srednjeveških najdbah nanaša na arheološka odkritja iz jamskih najdišč, saj so zadnja desetletja 19. in začetek 20. stoletja

čas močnega razmaha jarnarskih raziskav v ožjem in širšem zaledju Trsta. Na to je med drugim vplivala tudi ustanovitev Sekcije za Primorje v okviru nemškega in avstrijskega planinskega društva (*Sektion Küstenland des Deutschen und österreichischen Alpenvereins*) in Tržaškega alpinističnega društva (*Società degli alpinisti triestini*), katerih dejavnost ni bila omejena le na planinstvo in alpinizem, kot bi lahko sklepali iz njunih imen, ampak sta izvajali tudi speleološke raziskave. Pri tem so jamarji pogosto naleteli tudi na arheološke najdbe in speleološkim so se zelo kmalu pridružile tudi arheološke raziskave in prva izkopavanja v številnih kraških jamah. Cilj raziskovalcev so bile v skladu s tedanjim zanimanjem predvsem prazgodovinske in rimske najdbe, vendar so v vrhnjih plasteh pogosto naleteli tudi na arheološke sledove človekovega bivanja ali le krajšega zadrževanja v jamah v srednjem veku in v kasnejših obdobjih. To mlajše gradivo ni vzbujalo večjega zanimanja, razen v primerih, ko je šlo za dobro ohranjene predmete ali za novčne zakladne najdbe, zato je v poročilih o izkopavanjih in drugih objavah le bežno omenjeno, le izjemoma pa tudi slikovno predstavljeno. Fragmenti keramike, ki sodijo, po skopih opisih sodeč, časovno v obravnavano obdobje, so bili najdeni med drugim v Tominčevi jami (v literaturi imenovana tudi *Caverna preistorica di S. Canziano* in *Tominz-grotte*) pri Škocjanu blizu Divače in v Jami pod socerbskim gradom (it. *Grotta sotto il roccione del castello di S. Servolo*). V prvi, ki velja po obsegu raziskav za eno najvažnejših jamskih najdišč v jugovzhodnoalpskem prostoru, so potekala obsežna arheološka izkopavanja med leti 1886-1902 pod vodstvom C. Marchesettija in njegovih sodelavcev, v drugi pa je izkopaval K. Moser v letih 1898-1900. Isti raziskovalec v enem izmed svojih poročil, ki jih je leta 1899 poslal Centralni spomeniški komisiji na Dunaj (*K. u. K. Central-Commission für Kunst und historische Denkmale*), omenja zakladno novčno najdbo ožje neopredeljenih beneških zlatnikov, domnevno iz časa okoli 1400, shranjenih v keramični posodi v izdni niši kamnite poljske hiške pri Bezovici v severni Istri.

Druga zakladna novčna najdba je bila odkrita leta 1921 v neki jami pri Hrneljah (it. *Grotta delle monete*), kjer je bilo v več železnih posodah najdenih prek 5000 zlatih in srebrnih novcev iz druge polovice 14. in začetka 15. stoletja.

V letih 1928-1929 je skupina tržaških jamarjev in amaterskih arheologov pod mogočno previsno steno pred vhodom v Osapsko jamo (it. *Grotta di Osopo*, imenovano tudi Grad, z ostanki obrambnega zidu, ki je branil dostop v jamo, izkopala poleg prazgodovinskih in rimskih tudi več srednjeveških in novoveških kovinskih, steklenih in keramičnih najdb.

Leta 1934 se omenja zakladna najdba 1259 srebrnih novcev iz Zanigrada, med katerimi so zastopani predvsem beneški novci in novci padovanske kovnice, nekaj pa je tudi oglejskih. Novci so bili shranjeni v frag-

mentarno ohranjenem keramičnem boku s skromnimi sledovi rjave glazure. Najmlajši najdeni novci sodijo v začetek 15. stoletja.

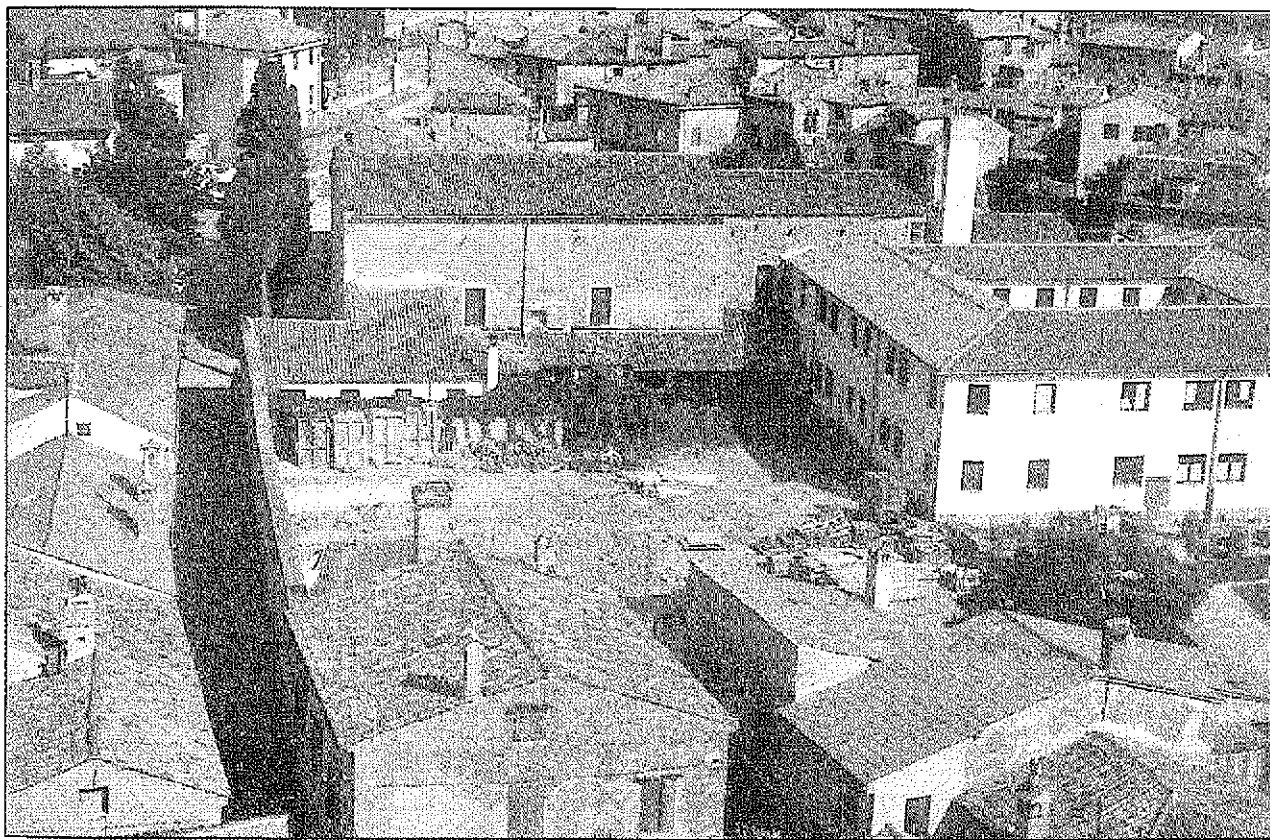
Prve povojne arheološke raziskave srednjeveškega obdobja v Slovenski Istri so bile usmerjene predvsem v odkrivanje staroslovanske prisotnosti v zaledju obalnih mest, medtem ko tedanji novonastali politični položaj ni bil naklonjen arheološkim in drugim raziskavam starih mestnih jeder na Obali, ki so veljala za tradicionalno romanska. Intenzivna gradbena dejavnost v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni, povezana z gospodarskim razvojem Kopra kot novega upravnega in gospodarskega središča tega dela Slovenije, je potekala mimo konservatorskih načel varovanja kulturne dediščine in brez potrebnih predhodnih arheoloških raziskav. Tako je bila storjena ne le nepopravljiva škoda na arhitekturnih spomenikih in veduti mesta, ampak so bili uničeni tudi arheološki ostanki na predelih novogradenj.

Na podlagi pozitivnih rezultatov predhodnih sondiranj so od leta 1972 potekala večletna sistematična arheološka izkopavanja v Predloki pri Črnem Kalu, ki so odkrila ostanke rimskih zidanih objektov in staroslovansko

grobišče okoli gotske pokopališke cerkve sv. Janeza Krstnika, medtem ko so poznosrednjeveške in novoveške keramične najdbe maloštevilne in močno fragmentarne.

Prvim arheološkim sondiranjem v Kopru v 70. letih so sledila sredi 80. let večja zaščitna izkopavanja v Kopru in Piranu, nekoliko kasneje pa tudi v Izoli, ki so zaradi bogatih in pomembnih najdb odločilno vplivala na zavest o potrebi varovanja arheoloških ostankov v starih mestnih jedrih in izvajanja predhodnih zaščitnih izkopavanj pri vseh večjih gradbenih posegih. Ta izkopavanja so dala poleg najdb iz rimske dobe in zgodnjega srednjega veka tudi obilen poznosrednjeveški in novoveški material. Število teh izkopavanj je že močno naraslo, vendar pa si je danes kljub temu še težko ustvariti popolnejšo sliko o rezultatih dosedanjih raziskav, saj zvečine doslej še niso bile ustrezno objavljene; o njih obstajajo v glavnem le kratka preliminarna poročila. Zaradi tega bodo v kratkem pregledu, ki sledi, naštet le nekatera večja izkopavanja.

Leta 1985 je Pokrajinski muzej (PM) Koper opravil zaščitno izkopavanje v ulici JLA, danes Pristaniški ulici, v Kopru v neposredni bližini Mudinih vrat, glavnih in

Sl. 1: Koper, pogled na bivši kapucinski samostan s cerkvijo sv. Marte in lokacijo arheološkega izkopavanja Kapucinski vrt (1986-1987) v sredini (foto: R. Cunja).

Fig. 1: Capodistria, veduta dell'ex convento dei Cappuccini con la chiesa di S. Marta e al centro l'area degli scavi archeologici (1986-1987) nell'Orto dei Cappuccini (photo: R. Cunja).

edinih še ohranjenih mestnih vrat. Pri tem so bili odkriti dobro ohranjeni ostanki mestnega obzidja z zanimivimi gradbenimi elementi tehnike gradnje in temeljenja na lesenih pilotih.

V letih 1986-1987 je Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine (MZVNKD) Piran s pomočjo številnih zunanjih sodelavcev pod vodstvom M. Guština opravil obsežno raziskavo med Cankarjevo in Goriško ulico na prostoru nekdanjega Kapucinskega vrta (sl. 1). Pri tem so bili izkopani ostanki lesenih in zidanih stavb, grobovi in številne drobne najdbe, ki zajemajo časovni okvir od rimske dobe do novega veka.

Zaščitno izkopavanje Oddeleka za arheologijo Filozofske fakultete univerze v Ljubljani v sodelovanju s PM Koper leta 1989 v cerkvi sv. Klare je odkrilo tri glavne faze oz. obdobja uporabe tega prostora: prva, ki sodi v poznorimsko dobo in zgodnji srednji vek, kaže situacijo, ki je v marsičem zelo podobna tisti, ki je bila odkrita na bližnjem Kapucinskem vrtu; druga, ki sodi v čas od 13. stoletja dalje, ko je bila na tem mestu zgrajena prva samostanska cerkev, prostor ob prezbiteriju pa je služil pokopavanju; in tretja, ki se veže na čas baročne predelave oz. povečave samostanske cerkve in na premik mesta pokopavanja v zidane grobnice, locirane znotraj cerkvene ladje.

Istega leta je PM Koper opravil arheološko izkopavanje na prostoru med Kolarsko ulico in Vojkovim nabrežjem. Med rezultati je zanimivo predvsem odkritje debelih plasti nasutij, na katerih sta bila zgrajena najnižji del mesta in najmlajše mestno obzidje.

Prav tako istega leta je MZVNKD Piran opravil manjše izkopavanje za škofijsko palačo, kjer je bila odkrita apnena jama mlajše provenience, zasuta z odpadnim materialom, med katerim je bila tudi večja količina pretežno novoveške keramike.

Med izkopavanji istega zavoda v ulici pri Velikih vratih v letih 1991-1992 so bili odkriti ostanki stavb in drobne najdbe iz rimske dobe, srednjega in novega veka.

Izkopavanje PM Koper leta 1993 na Prešernovem trgu je odkrilo več faz tlakovanja tega trga neposredno za glavnimi mestnimi vrati, ostanke stare komunikacije iz časa pred nastankom trga, lesene vodovodne cevi, ki so v mesto na otoku dovajale pitno vodo iz izvira na kopnem v neposrednem zaledju, in druge elemente komunalne ureditve trga.

MZVNKD Piran in PM Koper sta v letu 1993 v okviru prenove Pretorske palače na osrednjem mestnem trgu opravila sondažne arheološke raziskave v pritličju in na dvorišču palače, kjer je bila poleg arhitekturnih ostankov odkrita tudi cisterna za vodo.

Od leta 1983 sta MZVNKD Piran in PM Koper ob raznih zemeljskih in gradbenih delih opravila manjše sondažne raziskave ob stolnici in v njej. Pri tem so bili odkriti ostanki zidov iz gradbenih faz pred baročno prezidavo stolnice ter srednjeveški in novoveški grobovi.

Manj številna so bila arheološka izkopavanja v Izoli in Piranu. Med sicer redkimi arheološkimi izkopavanji v Izoli je najpomembnejše tisto v Manziolijevi hiši, ki je potekalo v sklopu širše akcije stavbnozgodovinskih raziskav in priprav na njeno obnovo. Poleg rimskih stavbnih ostankov in drobnih najdb so bili najdeni tudi številni fragmenti srednjeveške in novoveške keramike, povezane z vsakdanjim življenjem v tej pomembni izolski stavbi z gotskimi osnovami. Srednjeveške in novoveške najdbe je dalo tudi sondiranje v bližnji cerkvi sv. Marije Alietske. Med izkopavanji v Piranu velja omeniti predvsem tista v župni cerkvi sv. Jurija in na Trgu 1. maja.

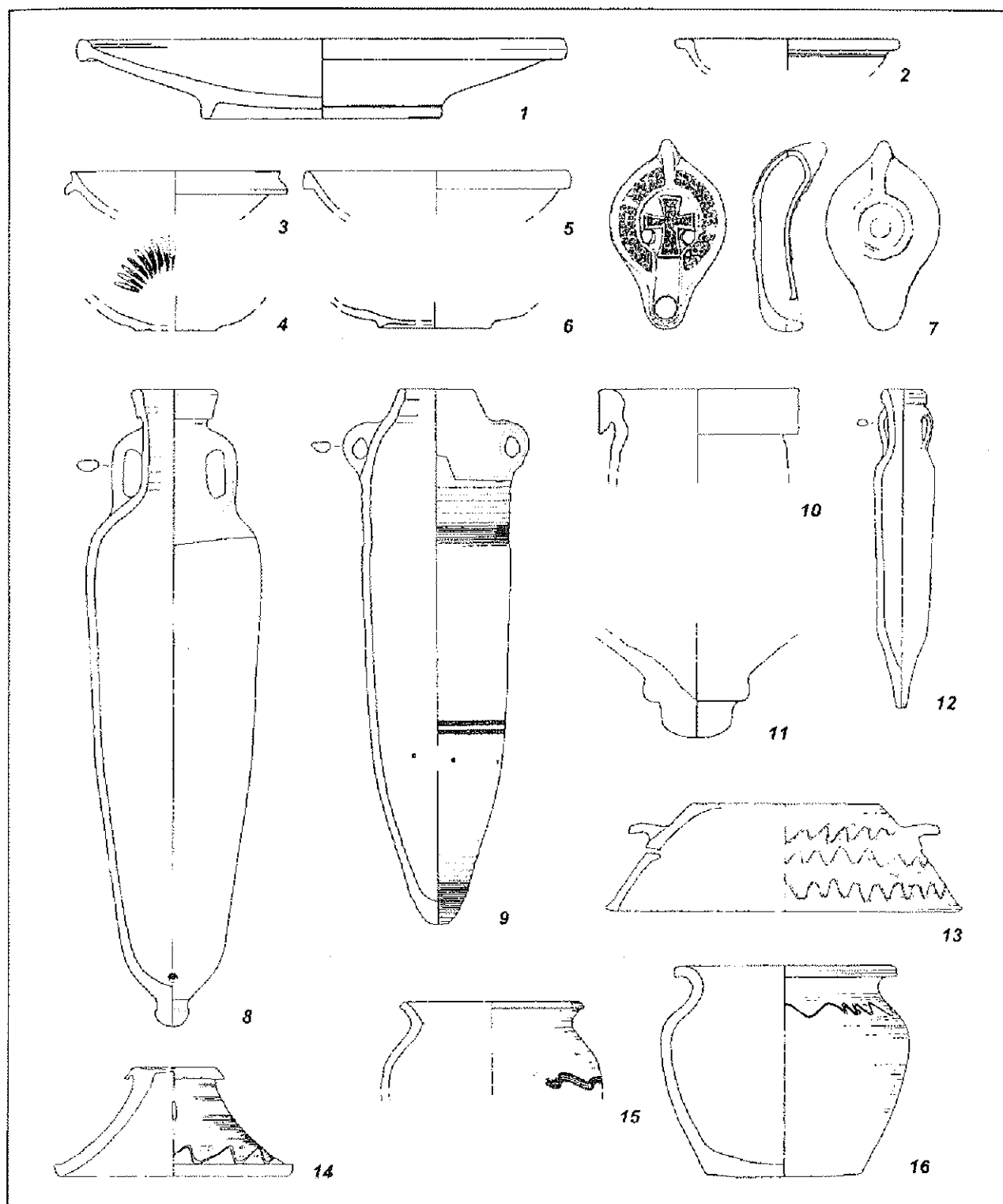
Najdišča, omenjena v tem pregledu raziskav, je mogoče razdeliti v dve skupini, ki se med seboj razlikujeta tako tipološko oz. po značaju naselitve kot tudi po stopnji raziskanosti. Prvo skupino tvorijo tri obalna mesta, iz katerih je količina izkopanega keramičnega gradiva sicer zadovoljiva, vendar je stopnja njegove študijske raziskanosti za zdaj še zelo skromna. V drugo skupino so združena vsa najdišča izven urbanih kontekstov; iz teh najdišč skorajda ne poznamo najdb. Maloštevilno razpoložljivo gradivo izhaja pretežno iz starih izkopavanj s pomanjkljivimi najdiščnimi in stratigrafskimi podatki. Takšno stanje raziskav žal ne omogoča, da bi si brez predhodnih izkopavanj ustvarili jasnejšo sliko o keramičnem posodju, ki je bilo v obravnavanem obdobju v uporabi na podeželju, in ga primerjali s sočasnim doslej izkopanim gradivom iz mest.

Iz hrvaškega dela Istre je že zaradi bližine in sorodnosti problematike potrebno med doslej objavljenimi kompleksi keramičnih najdb omeniti vsaj dva najvažnejša: prvega tvorijo keramične najdbe iz zasutja cisterne, odkrite znotraj t.i. kastruma na Brionih, drugega pa keramično gradivo iz opuščenega utrjenega naselja Dvigrad pri Kanfanaru.

IZBRANI PRIMER: KOPER - KAPUCINSKI VRT

Kratka predstavitev poznosrednjeveškega in renesančnega keramičnega gradiva z obravnavanega območja bo zaradi navedenih razlogov temeljila predvsem na izboru najdb s Kapucinskega vrta kot edinega doslej vsaj deloma objavljenega urbanega najdišča. Za lažje razumevanje obravnavane problematike in za korektno ovrednotenje pomena keramičnega gradiva pri preučevanju poznosrednjeveškega in zgodnjenovoveškega obdobja je potrebno narediti kratek ekskurz v nekoliko starejši čas.

Kot je pokazala analiza poznoantičnih in zgodnjesrednjeveških keramičnih najdb s Kapucinskega vrta, traja import poznoantične keramike iz severnoafriških in vzhodnomediterskih lončarskih delavnic vse do sredine 7. stoletja. Na obravnavanem najdišču je to gradivo zastopano predvsem s fino namizno keramiko -

T. 1: Koper, Kapucinski vrt. Izbor oblik poznoantičnega in zgodnesrednjeveškega keramičnega posodja: fina namizna keramika (1-6), oljenka (7), amfore (8-12), groba keramika (13-16). 1-7, 10, 11, 13-16 = M 1:4; 8, 9, 12 = M 1:8.

Tav. I: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Scelta di forme ceramiche tardoantiche e altomedievali; ceramica fine da mensa (1-6), lucerna (7), anfore (8-12), ceramica grezza (13-16). 1-7, 10, 11, 13-16 = 1:4; 8, 9 12 = 1:8.

afriško sigilato (pozna produkcija - D), oljenkami in amforami (T. I: 1-12), slednje v funkciji embalaže za tekoče prehrabene izdelke in omake, kot so olje, vino, *garum* idr. Zaradi široke razprostranjenosti, dobre preučeniosti in možnosti točnejše časovne opredelitve, včasih celo na nekaj desetletij natančno, predstavljajo našete vrste keramike, ob upoštevanju dejstva, da so najdbe novcev, še zlasti v času iztekajoče se antike in zgodnjega srednjega veka, na tem prostoru izredno redke, dragoceno oporo pri datiranju drugega, časovno manj občutljivega gradiva. S prenehanjem delovanja teh lončarskih centrov zaradi arabske ekspanzije v teku 7. stoletja presahne tudi import tovrstne keramike v Istro. Prej obsežno mediteransko tržišče razpade na več manjših; poveča se število lokalnih lončarskih centrov, ki pa jih je za zdaj skozi izdelke še težko identificirati ter časovno in geografsko določiti njihov obseg. Zaradi tega se spremenita značaj in struktura keramičnega posodja. Fina namizna keramika skoraj povsem izgine; nadomesti jo preprosta uporabna, predvsem groba kuhinjska keramika (T. I: 13-16), ki postopoma povsem prevlada. Vzporedno s tem se močno zmanjša pestrost keramičnih oblik ter okrasnih tehnik in motivov. Izbor poznanih oblik se omeji na nekaj osnovnih, kot so lonec, skleda, pekva, vrč in redke druge. Prej jasna ločitev med kuhinjsko in namizno keramiko se sedaj v veliki meri zabriše. Ta proces osiromašenja keramične produkcije je dobro dokumentiran tudi na širšem prostoru. Groba kuhinjska keramika ostane za dolga stoletja prevladujoč in skoraj edini tip keramike v uporabi v Istri.

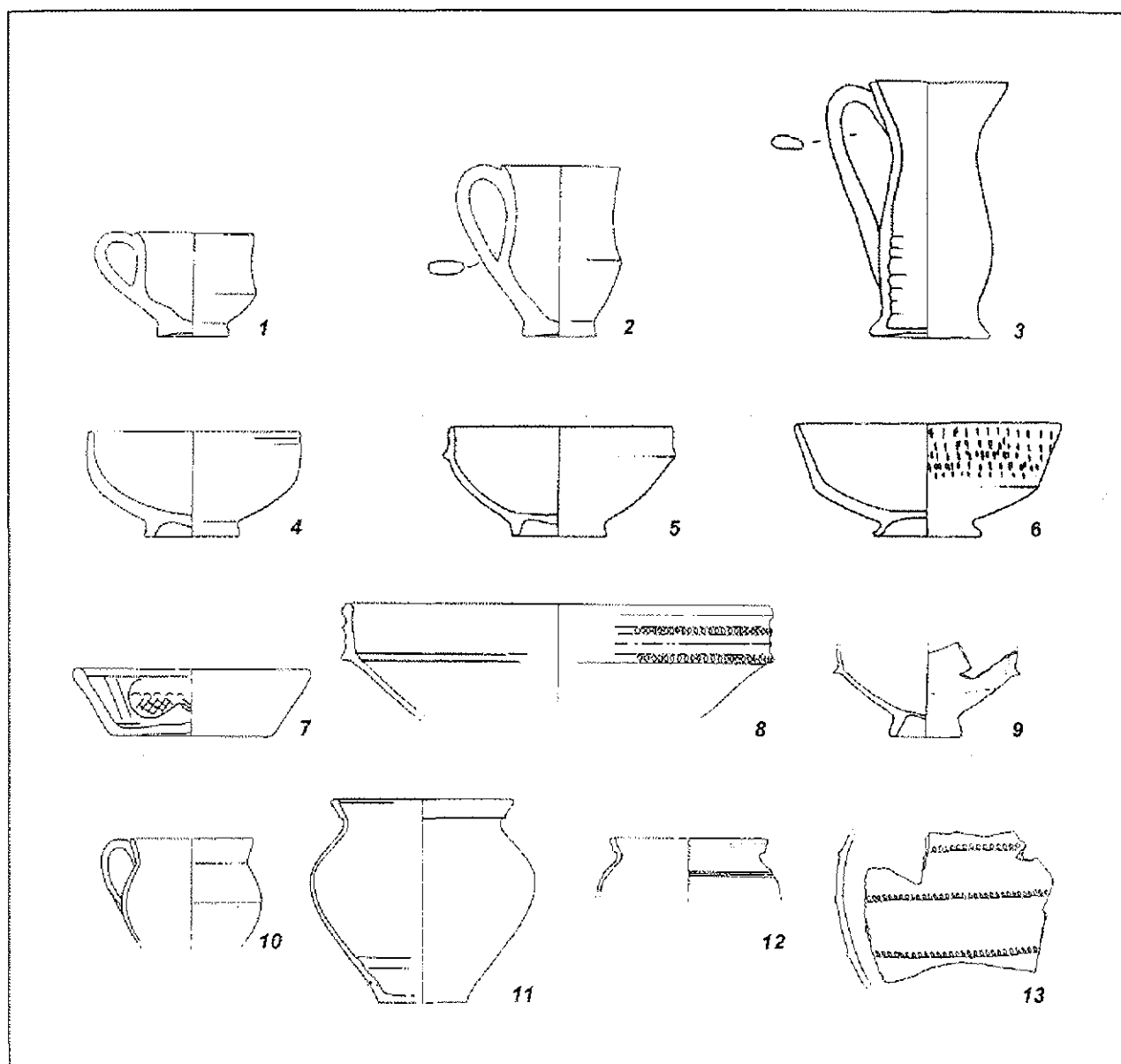
Šele v 13. oz. 14. stoletju, ko se prične import v različnih tehnikah okrašenega in glaziranega namiznega keramičnega posodja iz Italije, ponovno dobimo ustrezen ključ za datiranje drugih, časovno težje opredeljivih vrst keramike. Te vmesne vrzeli v poznavanju gradiva doslej žal še ni bilo mogoče zadovoljivo zapolniti. Prav v tem je potrebno iskati enega izmed poglavitnih vzrokov za tako slabo poznavanje in probleme pri datiranju grobe keramike iz tega vmesnega obdobja.

Najstarejša doslej ugotovljena, iz Italije uvožena poznosrednjeveška keramika v Kopru je t.i. arhaična majolika (*it. maiolica arcaica*) (T. II: 3; B.P. - sl. 3), katere produkcija zajema drugo polovico 13. in celotno 14. stoletje in je vezana na področje srednje in severne Italije. Glede na razmeroma skromno prisotnost tovrstne keramike na Kapucinskem vrtu in na njeno fragmentarnost je bilo mogoče na podlagi analogij identificirati predvsem obliki hruškastega in bikoničnega bokala z razširjenim spodnjim delom trupa na nizki, v preseku konični in spodaj ravno zaključeni nogi. Ustje je trolistno oblikovano in v preseku neprofilirano zaobljeno ali rahlo odebeljeno, ročaj je v preseku lahko trakast ali paličast in veže predel tik pod ustjem z največjim obodom bokala, ki se nahaja v spodnjem delu posode. Okras je naslikan z zeleno in vijoličasto oz. rjavo barvo na beli podlagi in ga tvorijo skoraj

izključno geometrijski in močno stilizirani rastlinski motivi znotraj kvadratnih polj ter vzporednih vertikalnih in horizontalnih pasov, na katere je razčlenjena zunanja površina posode. Le redko se pojavljajo tudi posamezni fragmenti t.i. modre arhaične majolike (*it. maiolica arcaica blu*), ki pripadajo, kot kaže, isti keramični obliki, medtem ko srečamo druge oblike posod arhaične majolike na tem najdišču le izjemoma. Omembe vreden je tudi mali enoročajni vrček oz. skodelica (T. II: 1) s preprostim neprofiliranim ustjem, nizko, spodaj rahlo vbočeno nogo in konkavno usločenim ostenjem, s preprostim slikanim okrasom, ki ga tvorijo skupine vertikalnih vzporednih linij izmenično zelene in rjave barve, naslikane prek bele oz. blede rumenkaste engobe (*it. ceramica ingobbata e dipinta*). Zelo podobna oblika enoročajnega bikoničnega vrčka (T. II: 2; B.P. - sl. 4), le proporcionalno nekoliko ožjega in višjega, s cilindričnim ali rahlo navznoter usločenim zgornjim delom, je razmeroma številno zastopana z neokrašenimi monohromno glaziranimi primerki, običajno rumeno-rjave barve, ki so bili najdeni navadno v kontekstih skupaj z arhaično majoliko. Isti vrsti monohromno glazirane keramike pripadajo tudi nekatere odprte oblike, med katerimi je najpogostejša mala bikonična skledica na nizki prstanasti nogi (T. II: 6), ki ima včasih na zunanji strani pod ustjem preprost koleščkan okras (*Roulette ware*). Čeprav skromno, je s posameznimi fragmenti skled in skledic zastopana tudi t.i. padanska arhaična, z vrezom in slikanjem okrašena, sgraffito keramika (*it. graffita arcaica padana*) (T. II: 4; B.P. - sl. 5). Našete vrste keramike se pojavljajo v Istri običajno v kontekstih 14. stoletja in skoraj zagotovo predstavljajo import, saj doslej ni izpričana njihova produkcija na tem prostoru.

Datacija sočasne grobe kuhinjske keramike je zaradi še neizdelane tipološko-kronološke sheme za zdaj še vezana predvsem na redke stratigrafsko zaključene kontekste skupaj z zgoraj opisanimi vrstami uvožene namizne keramike in na datirane tipološke analogije iz literature. Njeno fakturo karakterizirata slabša prečiščenost gline z veliko primesi kremena in apnenca ter siva ali črna, le redko tudi rjava barva žganja na površini in v prelomu fabrikata. Prevladujoča oblika je trebušast lonec z izvihanim prstanasto ali trikotno odebeljenim ustjem in ravnim dnom, na katerem je včasih reliefno prikazan lončarski znak, najpogostejše križ ali križ v krogu. Od drugih oblik je bilo mogoče na podlagi fragmentov identificirati še konično skledo in kotliček s polkrožno oblikovanima presegajočima ušesoma z luknjo za ročaj, ki je bil verjetno kovinski ali lesen, a žal pri nobenem ni ohranjen.

Močan porast z vrezom okrašene, slikane in glazirane keramike in majolike je bilo mogoče opaziti na obravnavanem najdišču v naselbinskih plasteh od sredine 15. stoletja dalje, ko poznosrednjeveško keramično posodje postopoma zamenja renesančno namizno posodje, ki do konca stoletja povsem prevlada. Lep vpo-

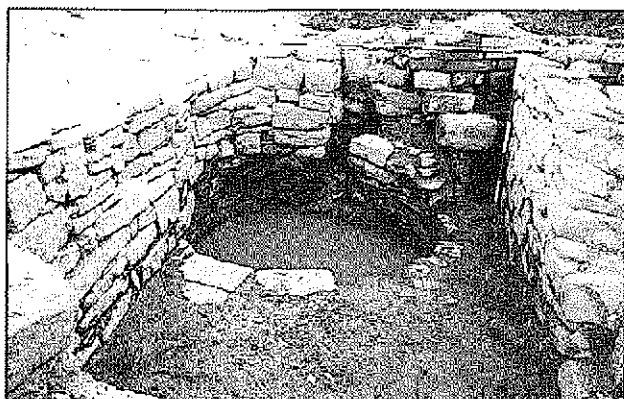

T. II: Izbor oblik poznosrednjeveškega (1-6) in renesančnega (7-10) keramičnega glaziranega posodja ter sočasne grobe kuhinjske keramike (11-13). Koper, Kapucinski vrt (1, 2, 4); Koper, ulica pri Velikih vratih (3); Koprski zaliv (5); Piran (6); Osapska jama (7-13). M 1:4.

Tav. II: Scelta di forme di vasellame in ceramica invetriata tardomedievale (1-6) e rinascimentale (7-10) e della contemporanea ceramica grezza da cucina (11-13). Capodistria, Orto dei Cappuccini (1, 2, 4); Capodistria, Via presso Porta grande (3); Golfo di Capodistria (5); Pirano (6); Osapska jama (7-13). 1:4.

gled v izbor zastopanih tipov kuhinjskega in predvsem namiznega renesančnega posodja druge polovice 15. in 16. stoletja nam nudi dragocena zaključena najdba iz zasutja okroglega zidanega objekta (sl. 2). Najdbe iz tega konteksta izstopajo v primerjavi z drugimi sočasnimi keramičnimi najdbami s tega najdišča, tako po količini, še bolj pa po odlični ohranjenosti. Iz njegovega zasutja je bilo poleg večjega števila fragmentov dvignjenih tudi prek 30 dobro ohranjenih keramičnih posod,

od katerih jih je bilo okoli 25 rekonstruiranih v celoti, obenem s fragmenti sočasnih steklenih posod. Najmlajši najdeni primerki lončenine iz tega zasutja sodijo po analogijah na konec 16. oz. v začetek 17. stoletja. Opustitev in zasutje tega objekta sta verjetno povezana z rušenjem stavb in drugih objektov, ki so stali na tem prostoru pred izgradnjo kapucinskega samostana in ureditvijo samostanskega vrta v prvi četrtini 17. stoletja.

Sl. 2: Koper, Kapucinski vrt, izkopavanje 1986, ostanki okroglega zidanega objekta po izpraznitvi (foto: R. Cunja).

Fig. 2: Capodistria, Orto dei Cappuccini, scavi 1986, resti di una struttura circolare in muratura dopo lo svuotamento (photo: R. Cunja).

Omenjeni kompleks keramičnih najdb sestavlja dve medsebojno jasno ločeni skupini: prvo predstavlja groba kuhinjska keramika preproste izdelave z drobnimi primesmi apnenca in kremenca, v prelomu sive ali črne barve in brez premaza; drugo pa kvalitetnejša namizna keramika, ki je različno okrašena in prekrita s tanko prozorno glazuro. Med sicer zelo fragmentarno ohranjeno grobo kuhinjsko keramiko iz te najdbe prevladuje, tako kot pred tem, oblika lonca s kroglastim trupom, ravnim dnom ter izvihanim in različno profiliranim ustjem, bodisi neornamentiranega ali okrašenga z vrezano valovnico na ramenu ali s plastičnim rebrom, razčlenjenim z odtisi prsta. Glina je v primerjavi s starejšo, pozno-srednjeveško grobo kuhinjsko keramiko bolj prečiščena in s finejšimi primesmi, ostenja pa so nekoliko tanjša. Med kuhinjsko posodje sodijo tudi enoročajni lončki s horizontalno narebranim ustjem (T. III: 1) in monohromno glazirani dvoročajni lonci s preprostim okrasom vrezane valovnice in vzporednih vodoravnih linij (T. III: 2).

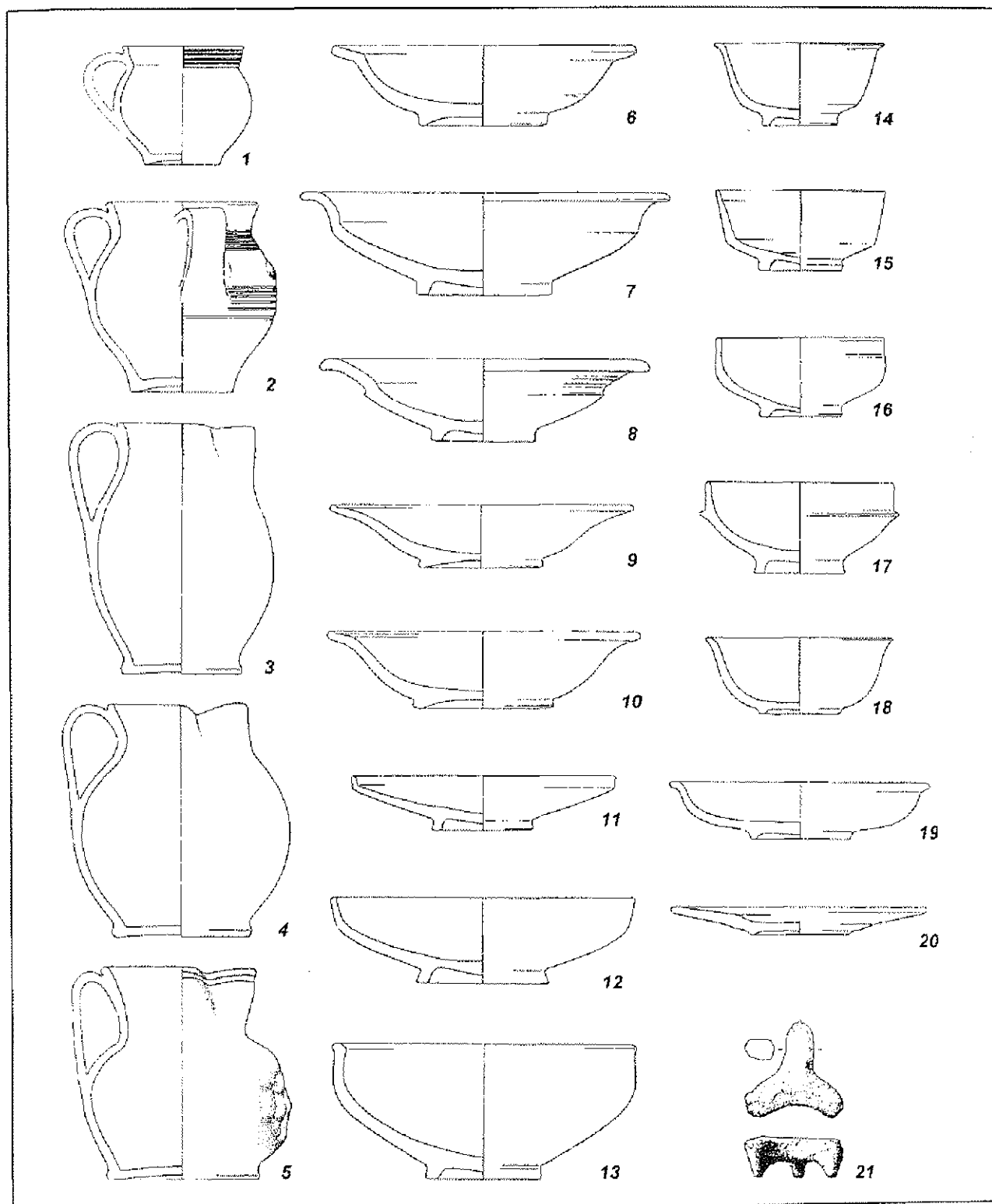
Druga skupina keramike je številnejša in lažje opredeljiva od prve. Karakterizirata jo dobra prečiščenost gline z izredno finimi primesmi in barva žganja od blede-rumenkaste do opečnato-rdeče. Pestrost oblik variira od skled in skledic na nizki prstanasti nogi, ali redkeje z ravnim dnom, do bokalov in krožnikov z različno profiliranim ustjem (T. III: 3-20). Širokemu izboru oblik ustreza bogat repertoar ornamentalnih tehnik in motivov. Poleg tehnike ozkega in širokega vreza - s konico in s palčko (it. "a punta" in "a stecca"), najpogostejše v kombinaciji s slikanjem pod glazuro - je številno zastopana tudi tehnika samega slikanja pod glazuro: majolika, nadalje t.i. tehniki "a maculazione" in "a marmorizzazione" in druge manj pogoste. Okrasni motivi gredo od preprostejših geometrijskih in rastlinskih (B.P. - sl. 8), pogosto tudi v kombinaciji, do zoomorfnih

(B.P. - sl. 6) in antropomornih. Posebnost predstavlja antropomorni bokal z motivom reliefno prikazanega človeškega obraza (T. III: 5) oz. motiv angela s krili, v kombinaciji s tehniko vreza in slikanja. Upodobljeni motivi imajo poleg okrasnega značaja pogosto tudi globlji, simbolični pomen (B.P. - sl. 7). Okras na tej skupini keramike kaže deloma še poznogotske, pretežno pa že renesančne stilne značilnosti.

Najbližje analogije za našete, sumarno opisane keramične najdbe je mogoče najti na področju severovzhodne Italije, od koder je bil verjetno uvožen vsaj del v Kopru najdenega pozno-srednjeveškega in renesančnega namiznega keramičnega posodja. Ker je na prostoru severovzhodne Italije delovala v tem času vrsta lončarskih centrov z včasih medsebojno zelo sorodnimi izdelki in s šablonsko ponavljajočimi se okrasnimi motivi, je na sedanji stopnji poznavanja gradiva ugotavljanje proveniencije najdenih posod oz. pripisovanje posameznih izdelkov določenim lončarskim centrom še nemogoče oz. zgolj hipotetično. Nekateri bokali, izdelani v tehniki majolike, kažejo tesne sorodnosti s podobnimi izdelki na tleh Emilie-Romagne, od koder morda izhaja tudi servisni komplet treh posod (krožnik in dve skledici) z naslikanim motivom venca. Gre za posebno vrsto keramike (it. *ceramica berettina*), za katero je značilna bogata rastlinska motivika, naslikana na modri podlagi (B.P. - sl. 8). Eden izmed najpomembnejših centrov produkcije tovrstne keramike je bil v Faenzi. Ker je bila v novem času tako za eno kot za drugo vrsto keramike predpostavljena tudi produkcija na področju Veneta, ostaja vprašanje opredelitve izvora koprskih primerkov za zdaj še odprto. Provenienco najdene keramike, okrašene v kombinaciji vreza in slikanja pod prozorno glazuro, pa gre iskati predvsem v okviru produkcije v beneško-furlanskem prostoru, od koder so prihajali tudi vplivi na morebitno lokalno produkcijo v Kopru in širše v Istri.

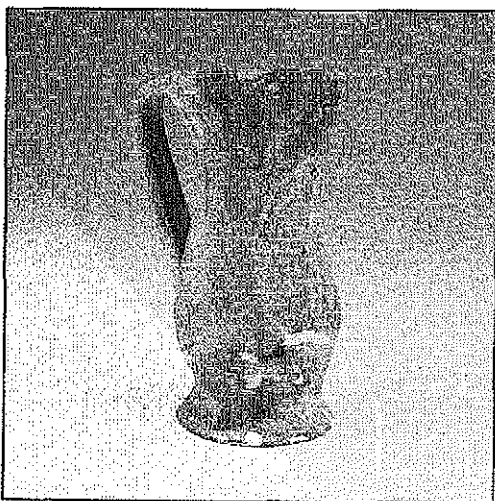
Pregled nekaterih najpogostejših vrst pozno-srednjeveške in renesančne keramike na Kapucinskem vrtu v Kopru, čeprav zelo sumaren in preliminarne značaja, v marsičem velja tudi za druga najdišča v Kopru in preostalih dveh obalnih mestih - Izoli in Piranu. Seveda je ob tem potrebno upoštevati določene specifičnosti in razlike, pogojene z mikrotopografsko lego posameznih najdišč znotraj mest in z njihovim specifičnim značajem (npr. najdišče z ostanki bivalne arhitekture, ostanki cerkve ali samostana, grobišče, vrtna površina ali prostor s sledovi kake produkcijske dejavnosti idr.), kar je gotovo vplivalo tudi na značaj in količino drobnih najdb.

Prvi vtis na podlagi sumarnega pregleda dela dostopnega primerjalnega gradiva iz nekaterih koprskih najdišč kaže vrsto podobnosti v primerjavi s keramičnimi najdbami s Kapucinskega vrta, vendar bo lahko šele podrobnejša analiza gradiva pokazala na pravo razmerje med sorodnostmi in razlikami in omogočila detajlnejšo in popolnejšo sliko.

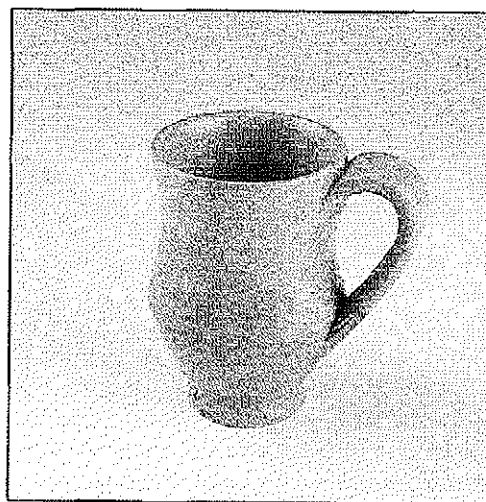

T. III: Koper, Kapucinski vrt. Izbor oblik renesančnega keramičnega glaziranega posodja (1-20), trinožni distančnik (21). M 1:4.

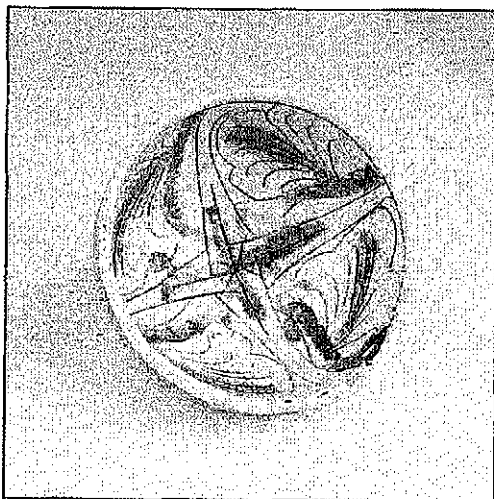
Tav. III: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Scelta di forme di vasellame in ceramica invetriata rinascimentale (1-21), treppiede distanziatore (21). 1:4.

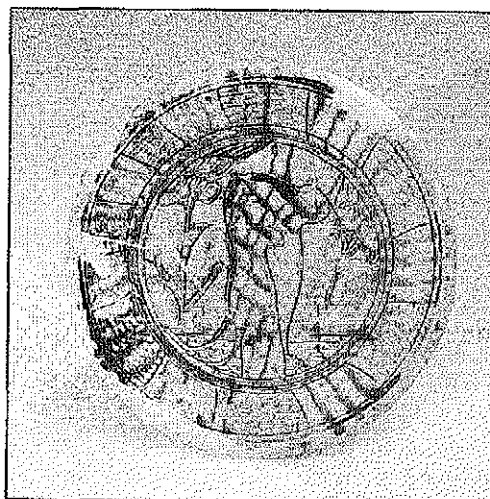
Sl./Fig. 3

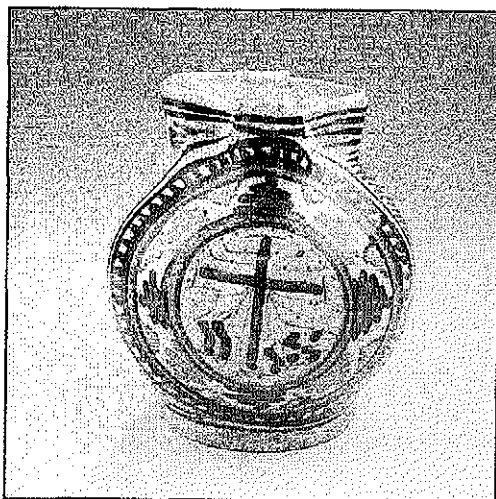
Sl./Fig. 4

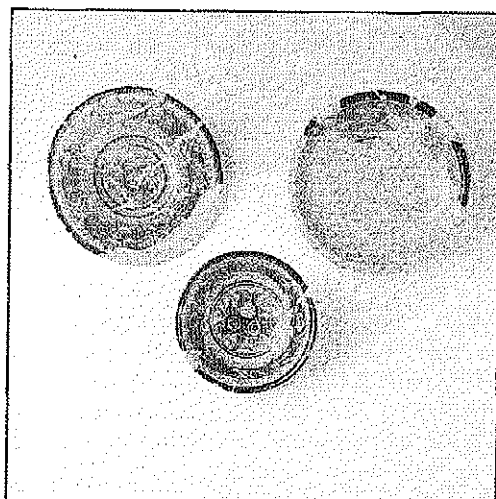
Sl./Fig. 5

Sl./Fig. 6

Sl./Fig. 7

Sl./Fig. 8

Sl. 3: Koper, ulica pri Velikih vratih. Bokal, arhaična majolika, 14. stoletje (foto 3-8: J. Jeraša).

Fig. 3: Capodistria, via presso Porta grande. Boccale, maiolica arcaica, XIV secolo (photo 3-8: J. Jeraša).

Sl. 4: Koper, Kapucinski vrt. Enoročajni vrček, monohromno glazirana keramika, 14. stoletje.

Fig. 4: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Brocchetta monoansata, ceramica monocroma invetriata, XIV secolo.

Sl. 5: Koper, Kapucinski vrt. Skledica, padanska arhaična sgraffito keramika, 15. stoletje.

Fig. 5: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Ciotola, ceramica graffita arcaica padana, XV secolo.

Sl. 6: Koper, Kapucinski vrt. Krožnik, renesančna sgraffito keramika, konec 15. - začetek 16. stoletja.

Fig. 6: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Piatto, ceramica graffita rinascimentale, fine del XV - inizi del XVI secolo.

Sl. 7: Koper, Kapucinski vrt. Bokal, renesančna majolika, konec 15. - začetek 16. stoletja.

Fig. 7: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Boccale, maiolica rinascimentale, fine del XV - inizi del XVI secolo.

Sl. 8: Koper, Kapucinski vrt. Servis treh posod, renesančna majolika - t. i. berettina, 1. polovica 16. stoletja.

Fig. 8: Capodistria, Orto dei Cappuccini. Servizio con tre recipienti (piatto, scodella e ciotola), maiolica rinascimentale - c.d. berettina, prima metà del XVI secolo.

V zvezi z vprašanjem provenience obravnavane lončenine je zanimiva najdba keramičnega trinožnega distančnika (T. III: 21) v istem kontekstu najdb iz zasutja omenjenega objekta, kakršne so uporabljali lončarji pri zlaganju še svežih modeliranih posod v lončarsko peč, da se niso deformirale oz. sprijele med seboj pri žganju, ki odpira zanimivo in pomembno vprašanje morebitne lokalne produkcije. Na njem vidni skromni ostanki zelenkaste glazure kažejo, da je služil pri žganju glazirane keramike. Čeprav so bili v preloženem poročilu z omenjeno lončarsko dejavnostjo hipotetično povezani tudi nekateri drugi ostanki, odkriti na Kapucinskem vrtu, pa je potrebno poudariti, da ta dejavnost v Kopru za zdaj žal še ni bila potrjena tudi z drugimi, bolj direktnimi arheološkimi najdbami, kot so npr. lončarske peči ali ponesrečeni ter zavrženi izdelki in polizdelki. Kljub določeni previdnosti, ki je potrebna pri interpretaciji te pomembne, a osamljene najdbe, in ob upoštevanju možnosti, da je distančnik lahko prispel v Koper tudi sprijet skupaj z drugimi že izdelanimi posodami kot import od drugod, kar je sicer malo verjetno, pa ob upoštevanju zgodovinskega podatka o delovanju dveh severnoitalijanskih lončarjev (Leonardo de Roi iz Asola in Zanino de Astai iz Verone), ki sta leta 1461 v Kopru postavila peč za žganje keramike, potrjuje

domnevo, da je vsaj za krajši čas v Kopru delovala lončarska delavnica, ki je izdelovala tudi tehnološko zahtevnejše vrste keramičnih izdelkov po italijanskem okusu. To pa ni prva v pisanih virih izpričana prisotnost italijanskih lončarjev v Slovenski Istri, saj se v Piranu že leta 1325 omenja lončar Viljem iz Benetk.

V luči teh podatkov se problemu razlikovanja med uvoženimi izdelki iz različnih italijanskih lončarskih delavnic pridružuje še problem ločevanja med uvoženimi izdelki in izdelki lokalne produkcije, kar se ob dejstvu, da vsaj nekateri lončarji niso delovali vedno v istem mestu, ampak so se lahko po potrebi selili iz kraja v kraj, izkaže za vse prej kot lahko vprašanje.

Poleg obravnavane lončenine je iz Kopra poznana tudi skupina terakotnih plastik in reliefov, ki sodijo v obravnavano obdobje. Najkvalitetnejše delo med njimi predstavlja kip sedeče Marije z detetom iz vogalne niše koprške mestne lože na osrednjem mestnem trgu, datirane na podlagi novjših stilnih raziskav v čas okoli sredine 15. stoletja. Koprski muzej hrani nadalje dva fragmenta reliefa, prav tako sedeče Marije z detetom, pripisane delavnici Antonia Rossellina, omeniti pa je potrebno še tri keramične medaljone s portreti cesarjev Konstantina, Justinijana I. in Justina II., ki so nekoč krasili zahodno fasado koprške lože. Čeprav našeta dela tematsko izstopajo iz začrtanega okvira pričujočega prispevka in morda predstavljajo import, pa je, - kljub še ne dokončno rešenemu vprašanju njihove provenience oz. možnosti, da je katero izmed njih lahko nastalo v Kopru, kar je bilo izraženo tudi pri njihovi umetnostnozgodovinski obravnavi - prav, da se na tem mestu nanje vsaj opozori.

PODEŽELJE

Stanje arheoloških raziskav podeželja v Slovenski Istri v zvezi z obravnavano tematiko je sumarno prikazano že pri zgodovinskem orisu raziskav. Arheološka neraziskanost ruralnega podeželja v srednjem veku in zgodnjem novem veku ni omejena le na obalni pas in neposredno zaledje Koprškega primorja, ampak je značilnost celotne Slovenije. Za razliko od mest nam skoraj popolno pomanjkanje najdb onemogoča vsakršen bolj poglobljen vpogled v to problematiko. Zaradi tega so vsa najdišča izven mest obravnavana skupaj in ni bila izpeljana tipološka razdelitev glede na njihov značaj, ki je že danes možna (pri tem je mišljena razdelitev na naselja, gradove, utrdbe, cerkve, grobišča, jame idr.), saj nam pomanjkanje najdb onemogoča primerjave med različnimi najdišči in obenem odgovor na vprašanje, kako se to odraža v drobnem in predvsem v keramičnem gradivu.

Edini, čeprav manjši objavljeni kompleks najdb, ki nam vsaj do neke mere daje možnost vpogleda v lončenino, katera je bila v uporabi na podeželju, izhaja iz Osapske jame. Gre za jamsko utrdbo, pri kateri je bil

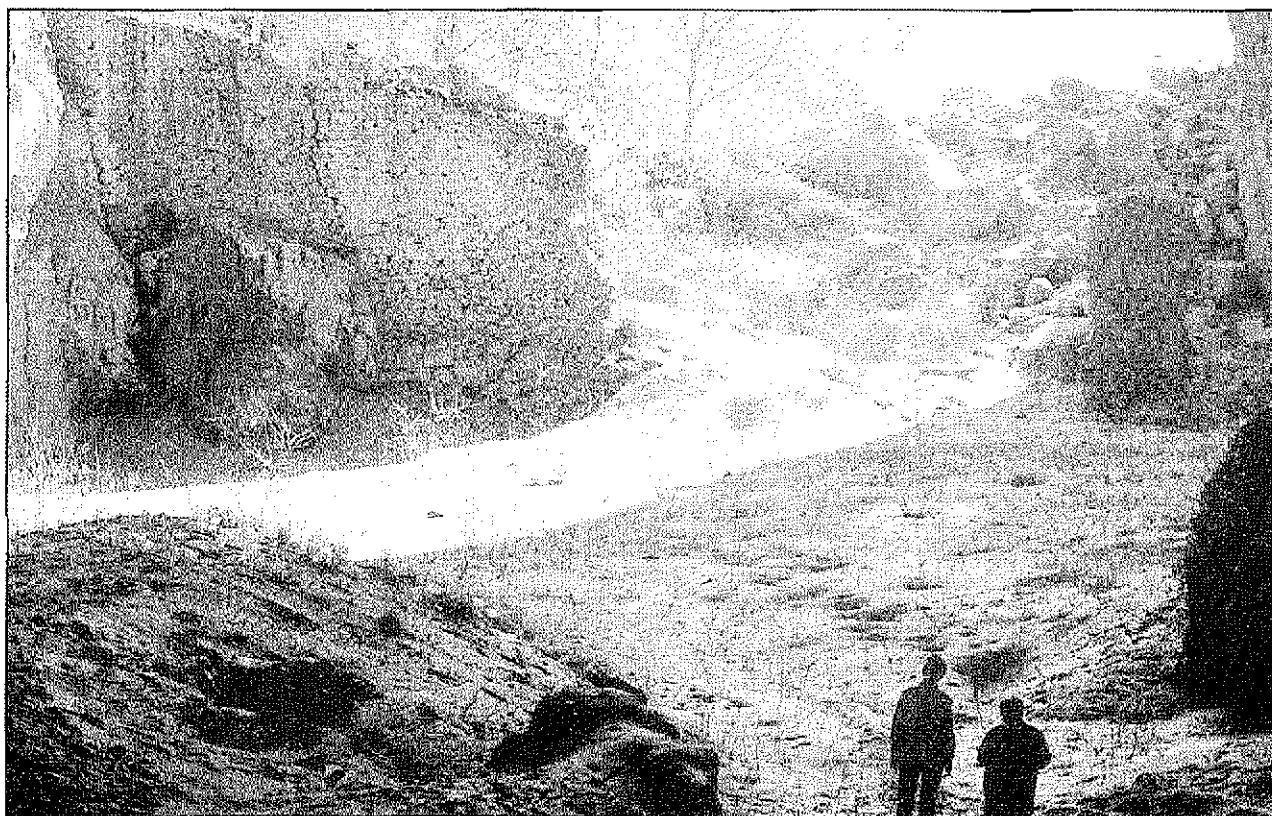
z obzidjem zavarovan obsežen vhodni del jame, nekakšna odprta dvorana, pod mogočno previsno steno Kraškega roba z vodnim izvirom. Jama je odigrala pomembno vlogo kot zatočišče v primeru nevarnosti za prebivalce iz nižje ležeče vasi Osp in iz neposredne okolice, še zlasti ob turških vpadih, ki so bili posebno pogosti v drugi polovici 15. stoletja. Poleg tega se jama nahaja v neposredni bližini nekdanje beneško-avstrijske meje, kjer je pogosto prihajalo tudi do oboroženih obmejnih spopadov, kar še dodatno povečuje pomen te jamske utrdbe. Od obzidja so danes ohranjeni le še skromni ostanki (sl. 9).

V zvezi s tem gradivom je potrebno poudariti, da izhaja iz amaterskih izkopavanj in je zaradi tega njegova izpovedna vrednost omejena. Ker so arheološke najdbe iz tega najdišča brez stratigrafskih podatkov, pride v poštev le njihova tipološko-kronološka analiza. Poznosrednjeveške in zgodnjerenesne keramične najdbe iz tega najdišča sodijo v glavnem v 15. in 16. stoletje. Med keramičnimi najdbami je zastopana tako groba kuhinjska keramika z obliko lonca s preprostim vrezanim okrasom valovnice ali apliciranega razčlenjenega plastičnega rebra kakor tudi okrašena namizna keramika. Slednja je zastopana z oblikami koničnih skledic bodisi z ravnim dnom ali na nizki konični

prstanasti nogi, okrašenih s horizontalnim rebrom na ostenju, nadalje z oblikami skled, med katerimi izstopa konična skleda s pokončnim zgornjim delom, ki je na zunanji strani okrašen s štirimi vzporednimi horizontalnimi, z odtisi razčlenjenimi rebri, nadalje z bokalom, kroglastim enoročajnim lončkom z nepresegajočim trakastim ročajem in z nekaterimi drugimi posodami. Med objavljenim gradivom ni zaslediti krožnikov, kar je morda zgolj naključje, saj gre le za objavo izbora bolj ohranjenega gradiva (T. II: 7-13).

Med okrasnimi tehnikami so zastopane predvsem tiste najbolj običajne: vrez in slikanje pod glazuro ter majolika, povsem pa manjkajo bolj luksuzne vrste keramike, kar je glede na značaj najdišča tudi razumljivo. To se kaže tudi v sami okrasni motiviki, saj prevladujejo skoraj izključno preprostejši geometrijski in rastlinski motivi, medtem ko zoomorfnih in antropomorfnih ni zaslediti. Za veliko večino teh najdb je mogoče najti ustrezne analogije med sočasnim gradivom iz Kopra.

Predstavljeno gradivo lahko glede na trenutno stanje raziskav služi zgolj za ilustracijo, saj bo možna jasnejša in celovitejša predstava o keramičnem posodju v uporabi na podeželju v obravnavanem obdobju šele po opravljenih novih izkopavanjih na izbranih točkah.

Sl. 9: Osapska jama, vhodni del z ostanki obrambnega obzidja (foto: R. Cunja).

Fig. 9: Osapska jama (Grotta di Osp), resti del muro di difesa antistante all'ingresso della grotta (photo: R. Cunja).

SKLEP

Čeprav je preučevanje obdobja poznega srednjega veka in zgodnjega novega veka v Slovenski Istri glede arheoloških raziskav in še zlasti študijske obdelave izkopanega gradiva še dokaj na začetku, je mogoče ob upoštevanju podanih zapažanj izpostaviti nekaj misli. Dosedanja obdelava izbora keramičnega gradiva iz Kopra je vsaj v glavnih obrisih nakazala nekatere osnovne probleme in ugotovitve. Pri tem se je pokazalo, da so najvažnejše in najintenzivnejše povezave s prostorom severovzhodne Italije, to je s prostorom, kjer so se nahajali centri oblasti širših upravno-političnih enot, katerih sestavni del je bila v obravnavanem obdobju tudi Istra ali posamezni njeni deli. Ta povezanost se v polni meri kaže tudi v drobnem arheološkem gradivu, vključno v keramiki ali predvsem v njej. Njen import iz Italije je mogoče slediti od 13. oz. 14. stoletja dalje, kar nam omogoča natančnejšo datacijo tudi za druge, časovno težje opredeljive vrste sočasne keramike, medtem ko je keramika iz starejšega časa še zelo slabo poznana. Druge povezave, npr. z notranjostjo Slovenije ali z bolj oddaljenimi deželami so veliko manj izrazite in omejene le na maloštevilne najdbe. Tako so bili med podvodnimi najdbami keramičnega posodja z zahodne istrske obale, ki so v pripravi za objavo, med drugim identificirani tudi sicer redki fragmenti keramike, uvožene tako iz vzhodnega Mediterana in iz Turčije kakor tudi iz zahodne Evrope, verjetno iz Francije, po sorodnih najdbah iz sosesčine sodeč pa je mogoče, vsaj v manjšem obsegu, pričakovati tudi import španske kera-

mike. Poleg dokazov o trgovanju in smereh vplivov, ki danes niso več vprašljive, so arheološke raziskave dale tudi nekatere, čeprav za zdaj še skromne, indikacije o verjetni lokalni lončarski produkciji, ki jo bo potrebno skozi izdelke še identificirati in jasneje definirati.

Nadaljnja študijska obdelava gradiva, ki deloma že poteka, naj bi to prvo sliko še dodatno izpopolnila in dala jasnejšo predstavbo o keramiki, ki je bila v uporabi v meščanskem okolju severnoistrskih obalnih mest. Arheološke raziskave bi morale v prihodnje v večji meri kot doslej zajeti tudi podeželje, ki je v tem pogledu še povsem neraziskano.

Glede na naraščajoče zanimanje za študij in raziskovanje teh mlajših obdobj in posebno keramike tudi pri arheologih, tako na Primorskem kakor tudi v drugih predelih Slovenije, smemo upravičeno pričakovati že v teku naslednjih nekaj let občutno izboljšanje trenutno še zelo pomanjkljivega poznavanja tega materiala, kar bo dalo veliko jasnejšo in bolj razčlenjeno sliko od tiste, ki jo lahko predstavimo danes.

ZAHVALA

Zahvaljujem se E. Boltin-Tome in S. Karinji iz Pomorskega muzeja "S. Mašera" v Piranu, mag. M. Stokinu iz MZVNKD Piran in D. Snoju iz Ljubljane, ki so mi omogočili ogled in objavo dela keramičnega gradiva, izkopanega v zadnjih letih v Kopru, Predloki in Piranu. Zahvala gre tudi arheologu M. Županciču iz PM Koper za potrpežljivo branje prispevka in številne koristne pripombe.

LA CERAMICA TARDO MEDIEVALE E RINASCIMENTALE NELL'ISTRIA SLOVENA

Radovan CUNJA

Museo Regionale di Capodistria, SI-6101 Capodistria, Kidričeva 19

e-mail: Radovan.Cunja@guest.arnes.si

RIASSUNTO

Nello studio, oltre ad una breve descrizione delle ricerche archeologiche nel Capodistriano relative al periodo del tardo medioevo e gli inizi dell'evo moderno, è presentata la ceramica del succitato periodo proveniente dall'orto dei Cappuccini di Capodistria. Partendo dal vasellame decorato da tavola, il materiale esaminato può venir, grosso modo, suddiviso in due gruppi: nel primo rientrerebbe il materiale tardo medievale risalente al periodo che va dal XIII secolo alla metà del XV. Esso è rappresentato da ceramica monocroma invetriata, da maiolica arcaica e dalla sgraffitta arcaica padana, nonché, da ceramica grezza da cucina. Nel secondo gruppo è presente la ceramica rinascimentale, più varia rispetto alla prima, sia per forme, che per tecniche decorative, colori e motivi. La ceramica presentata indica stretti collegamenti con quella coeva italiana del nordest, fenomeno più che mai comprensibile tenendo conto della posizione storico-geografica dell'Istria. Le ricerche archeologiche sinora svolte hanno dato anche qualche modesta indicazione sulla produzione locale di vasellame, a partire dal XIV secolo. Rimane tuttavia un'incognita sia la sua consistenza che la sua diffusione rispetto al vasellame importato.

Parole chiave: ceramica tardo medievale e rinascimentale, Capodistria, Isola, Pirano, Istria slovena, arte vasaia, commercio, archeologia

LITERATURA

- ANSI - Arheološka najdišča Slovenije. Ljubljana 1975.
- Boltin-Tome, E. (1970-71):** Zаметки приморских мест.- Arheološki vestnik 21-22, Ljubljana, 167-172.
- Boltin-Tome, E. (1977):** Staroslovanski grobovi v Predloki pri Črnem Kalu in vprašanje kontinuitete naselja.- Slovensko morje in zaledje 1, Koper, 81-102.
- Calligaris, R. (1988):** La grotta di Ospio. Geologia e storia.- Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli-Venezia Giulia 5, (1982-86), Trieste, 41-92.
- Cunja, R. (1989):** Arheološko izkopavanje na bivšem vrtu kapucinskega samostana v Kopru (1986-1987) / Gli scavi archeologici nell'ex orto del convento dei Cappuccini a Capodistria (1986-1987). V: Guštin, M. (ur.): Prispevki k zgodovini Kopra / Contributi per la storia di Capodistria, Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 21-28.
- Cunja, R. (1992):** Zgodovinski oris arheoloških raziskav na Koprskem.- Annales 2/92, 67-86.
- Cunja, R. (1996):** Poznorimski in zgodnj srednjeveški Koper: arheološko izkopavanje na bivšem Kapucinskem vrtu v letih 1986-1987 v luči drobnih najdb 5. do 9. stoletja / Capodistria tardoromana e altomedievale: lo scavo archeologico nell'ex orto dei Cappuccini negli anni 1986-1987 alla luce dei reperti dal V al IX secolo d. C.- Knjižnica Annales majora, Koper - Capodistria.
- Cunja, R. (1997):** "Nuovi dati sulla ceramica dal Basso Medioevo al Rinascimento in Friuli: produzione locale e diffusione verso le aree transalpine". Giornata di studio. Udine, 16 marzo 1996 (prikaz).- Annales 10/97, series historia et sociologia 4, 351-352.
- Cunja, R. (1998):** Archeologia urbana in Slovenia: alcuni risultati e considerazioni dagli scavi di Capodistria.- Archeologia Medievale XXV, Firenze, 199-212.
- Cunja, R. (1999a):** Ceramica tardomedievale e rinascimentale a Koper-Capodistria. V: Ceramica dal Basso medioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine. Atti della giornata di studio (Udine, 16 Marzo 1996).- Archeologia di Frontiera 2, Udine 1999, 131-134.
- Cunja, R. (1999b):** Keramika. V: Dioecesis Justinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije. Koper (v tisku / in stampa).
- Cunja, R., Guštin, M. (1989):** Koper med Rimom in Benetkami / Capodistria tra Roma e Venezia, Ljubljana, MZVNKD Piran (katalog razstave / catalogo della mostra).
- Cunja, R., Župančič, M. (1992):** Otok in celina. V: Koper (monografija). Koper, 31-41.
- Degrassi, A. (1933):** Abitanti preistorici e romani dell'agro di Capodistria e il sito dell'antica Egida. Poreč, 1-44.
- Grosman, D. (1991):** Kocka, kocka, kockica ... Od arheološkega zapisa v zemlji do arheološkega zapisa na papirju.- Arheo 12, Ljubljana, 25-36.
- Guštin, M. (1999):** Le ricerche archeologiche sul Medioevo e sull'età moderna in Slovenia. V: Ceramica dal Basso medioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine. Atti della giornata di studio (Udine, 16 Marzo 1996).- Archeologia di Frontiera 2, Udine 1999, 121-126.
- Guštin, M., Predovnik, K. K. (1994):** Zu den mittelalterlichen und neuzeitlichen archäologischen Forschungen in Slowenien.- Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 10/1994, 41-49.
- Kajfež, T., Stokin, M. (1990):** Koper, škofijski ordinariat.- Varstvo spomenikov 32, Ljubljana, 178-179.
- Mihelič, D. (1985):** Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340.- Dela SAZU 27/8, Ljubljana.
- Moser, K. (1899):** Der Karst und seine Höhlen. Trst.
- Nabergoj, T. (1995):** Arheologija in gotika / Archaeology and the Gothic. V: Gotika v Sloveniji - svet predmetov / Gothic in Slovenia - the world of objects. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, 7-119.
- Snoj, D. (1995):** Koper, ulica pri velikih vratih.- Varstvo spomenikov 35, Ljubljana, 106-107.
- Snoj, D., Novšak, M. (1992):** Piran.- Varstvo spomenikov 34, Ljubljana, 268-272.
- Stokin, M. (1995):** Vloga srednjeveške arheologije pri raziskavah urbane stavbne dediščine.- Annales 6/95, series historia et sociologia 2, 49-54.
- Šašel, J. (1976):** Koper / Capodistria.- Arheološki vestnik 25, Ljubljana, 446-461.
- Širec, L. (1985):** Srednjovekovna keramika iz cisterne kastruma na otoku Brioni.- Histria archaeologica 15-16, (1984-1985), Pula, 85-108.
- Širec, L. (1997):** Primjerci gravirane renesansne keramike iz kaštela Dvigrad.- Histria archaeologica 26, (1995), Pula, 131-170.
- Šribar, V. (1952):** Arheološka raziskovanja v Istri. V: Slovenci ob jadrnu. Koper, 17-19.
- Šribar, V. (1967):** Skeletno plano grobišče na Hribu pri Krkavčah.- Arheološki vestnik 18, Ljubljana, 365-375.
- Štefanac, S. (1988):** Terakota iz kroga Antonia Rosellina v Kopru.- Zbornik za umetnostno zgodovino n.v. 24, Ljubljana, 45-51.
- Župančič, M. (1987):** Koper / Cesta JLA, Renesancno mestno obzidje.- Arheološki pregled / Archaeological Reports 27, (1985), Ljubljana, 188-189.
- Župančič, M. (1989):** Inter utrumque tuta. V: Guštin, M. (ur.): Prispevki k zgodovini Kopra / Contributi per la storia di Capodistria, Ljubljana, Pokrajinski muzej Koper, 15-20.
- Župančič, M. (1990):** Kamnita okrogla hiška pri Bezovici v Istri.- Traditiones 19, Ljubljana, 269-274.
- Župančič, M. (1991):** Il Duomo romanico di S. Maria di Capodistria.- Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 39, Trst, 267-276.